

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL DIŞLANMA İLE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE SOSYAL YABANCILAŞMANIN ARACI ROLÜ¹

MEDIATION ROLE OF SOCIAL ALIENATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN EXCLUSIONS AND AGGRESSION IN UNIVERSITY STUDENTS

Öner ÇELİKKALELİ*

Mim Sertaç TÜMTAŞ**

Başvuru Tarihi: 04.05.2017

Yayına Kabul Tarihi: 15.06.2017

DOI: 10.21764/efd.14945

Özet: Saldırganlık davranışının ardında yatan nedenler gizemini korumakla beraber bu davranışın ortaya çıkmasında etkili olan psikolojik faktörlerin araştırıldığı çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma, sosyal yabancılaşma ve saldırganlık puanları arasındaki ilişkiyi incelemek ve üniversite öğrencilerinin sosyal olarak dışlanmalarının sosyal yabancılaşma ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracılık rolü üslenip üstlenmediğini ortaya koymaktır. Bu amaçlarla, yaş ortalaması 21.45 olan 546 üniversite öğrencisinden (351 kadın; 195 erkek) veri toplanmıştır. Veri toplamak amacıyla Sosyal Dışlanma Ölçeği, Saldırganlık Ölçeği ve Sosyal Yabancılaşma Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkileri belirleyebilmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ve sosyal yabancılaşmanın sosyal dışlanma ile saldırganlık arasında aracılık rolünü belirleyebilmek için yol analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre üniversite öğrencilerinde sosyal dışlanma ile saldırganlık ($r=.13$) ve sosyal yabancılaşma arasında ($r=.33$) ve saldırganlık ile sosyal yabancılaşma arasında ($r=.27$) pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Ayrıca, yapılan yol analizi sonucunda sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkide sosyal yabancılaşmanın tam aracı rolü üstlendiği görülmüştür. Bulgular literatür ışığında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Abstract: The reasons behind the aggressive behavior are increasingly being studied, while the mystery is being preserved, as well as psychological factors that are effective in the development of this behavior. The purpose of this study is to examine the relationship between university students' social exclusion, social alienation and aggression scores. It is also to show whether the social exclusion of university students has a mediating role in the relationship between social alienation and aggression. Data were collected from 546 university students (351 women, 195 men) with a mean age of 21.45. Social Exclusion Scale, Aggression Scale and Social Alienation Scale were used to collect data. The Pearson Moments Multiplication Correlation Coefficient and path analysis were used to determine the relationships between the variables in the study. According to the findings, there is a significant positive relationship between social exclusion and aggression ($r=.13$) and social alienation ($r=.33$) and aggression and social alienation ($r=.27$) in university students. In addition, in the relationship between social exclusion and aggression social alienation has a full mediating role. Findings are discussed and interpreted in the light of the literature.

Keywords: *Exclusion, aggression, alienation, mediation, young adulthood*

Anahtar Kelimeler: *Dışlanma, saldırganlık, yabancılaşma, aracılık, genç yetişkinlik*

* Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, PDR ABD – celikkaleli@gmail.com-

** Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, -mimsertac@gmail.com-

Giriş

Saldırganlık, çevremizi dikkatle gözlemlediğimizde niceliksel ve niteliksel biçimleriyle değişmiş olarak ailede, sokakta, okulda yani tüm toplumun kesimlerinde görülebilmektedir (Tozlu ve Solak, 2006). Bundan dolayı, sosyal bilimcilerin üzerinde sıklıkla durdukları popüler bir araştırma konusudur. Ancak, üzerine fikir birliğine ulaşılmış bir tanımlama yapılamamaktadır. Neredeyse bir kişilik özelliği olarak karşımıza çıkan saldırganlık hakkında doğal olarak birçok araştırmacı, kuramcı ve yazar düşünmüş ve birbirinden farklı fikirler ileri sürmüşlerdir. Bunun en önemli nedeni, birçok kişinin saldırganlığın ne olduğuna ilişkin bir fikri olsa da hangi davranışların saldırganlık olarak nitelendirilebileceği yönündeki tartışmalardır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998, Öğülmüş, 1995). Hogo ve Vaughan'a (2006) göre, bazı yazarlar kendi türüne zarar vermeyi saldırganlık olarak tanımlarken, bazıları canlı ya da cansız varlıklara zarar verme niyetiyle yapılan davranışları da bu kapsamda değerlendirmektedir. Bu tanımlardan birinde Boxer ve Tisak (2005) saldırganlığı, bir canlıyı ya da nesneyi incitmek ve rahatsız etmek için gerçekleştirilen davranışların tümü olarak ele almaktadır. Benzer bir biçimde Malim, Birch, Hayward ve Wadeley (1998) yaşayan diğer organizmalara zarar verme niyetiyle yapılan tüm davranışları saldırganlık olarak tanımlamaktadırlar. Bir başka tanımda Deptula ve Cohen (2004) saldırganlığı, diğer bireyleri incitmek ya da onlara zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen davranışlar olarak tanımlamaktadırlar. Daha geniş bir tanım yapan Erten ve Ardalı'ya (2001) göre, "egemen olmak, yenmek, yönetmek amacıyla güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem: bir işi bozma engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici amaç taşıyan davranışlar" saldırganlık olarak değerlendirilebilir. Bu tanımlardan hareketle birçok davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebileceği görülmektedir (Başar 1996). Bu açıdan ele alındığında, insanlardaki saldırganlık davranışı kalıplaşmış olup kızgınlık ve öfke duygusunu dışa vuran yüzdeki mimikten ya da sözel bir ifadeden doğadaki canlıyı yakabilen, yıkan ve ortadan kaldıran şiddet eylemlerini içeren geniş bir yelpaze içinde değerlendirilebilir (Köknel, 1996). Bu tartışmalardan dolayı, hangi davranışların saldırganlık olarak ele alınması gerektiği konusu kavramla ilgili birçok tanımın ortaya çıkmasına yol açmakla birlikte, davranışı yapan kişinin niyetine bakılarak, başkalarına zarar vermeyi veya onları kırmayı amaçlayan her türlü davranış ve eylem olarak ele alınmasına neden olmuştur (Freedman vd., 1998). Kısaca ifade etmek gerekirse, bir davranışın saldırganlık olarak ele alınması toplumdan topluma, kültürden kültüre ve yapan kişinin ne niyetle yaptığına göre farklılıklar gösterebilmesine rağmen, genel olarak, canlı ya da cansız diğer her şeye zarar vermek ya da ortadan kaldırmak amacıyla bir kişi ya da grup tarafından yapılan davranışlar olarak daha geniş bir biçimde ele almak mümkündür.

Tanımlama ile ilgili ortaya çıkan farklılaşmaların yanında araştırmacıların saldırganlığı tür açısından ele alış biçimlerinde de farklılıklar görülebilmektedir. Buss (1961) saldırganlığı, fiziksel/sözel ve aktif/pasif saldırganlık, doğrudan/dolaylı saldırganlık olmak üzere üç biçimde ele almışken; Buss ve Perry (1992) saldırganlık türlerini fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık biçiminde ele almıştır. Benzer bir biçimde, Novaco (1994) da, saldırganlığı fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşüncesizce ve birden bire yapılan saldırganlık olarak 4 kategoride incelemiştir. Diğer taraftan, Buss ve Waren (2000), Buss ve Perry'ni (1992) dörtlü saldırganlık modeline dolaylı saldırganlığı ekleyerek saldırganlığı beş kategoriye ayırmışlardır.

Yapılan araştırmalar saldırganlığa neden olabilecek birçok faktör olabileceğini göstermektedir. Korkut'a (2004) göre, öğrenme problemleri, akademik başarının düşüklüğü, disiplinde tutarsızlık, ebeveynlerin saldırgan davranışla sergilemeleri, kötü muamele ve kalma, aile içi şiddete maruz kalma, sert ve cezalandırıcı çocuk yetiştirme tarzı, boşanmış aile, ilaç ya da madde kullanımı, ekonomik yetersizlikle, sosyal ilişki yetersizliği, zayıf duygusal ve zihinsel gelişim, empati eksikliği, zor mizaç özelliği ve yabancılaşma saldırganlığa neden olabilmektedir. Diğer taraftan, kültürel farklılıkların (Nisbett, 1993), medyanın (Güngör ve Ersoy, 1995, Soykan, 1993), cinsiyetin (Tok, 2001), çevrenin (Tuzgöl, 1998), engellenmenin (Cüceloğlu, 2000), otoriter ebeveyn tutumunun (Yıldız, 2004), çevre ve okulun (Aral, Bütün Aydın, Tükmenler ve Akbıyık, 2004), dışlanmanın (Leary, Twenge ve Quinlivan, 2006; Newcomb, Bukowski ve Pattee, 1993) ve kalımsal faktörlerin (Malim ve diğ., 1998) saldırganlığa neden olabileceği belirtilmektedir. Birçok faktörden dolayı saldırgan davranışlar gösterebilen bireylerin bu durumlarının nedenlerinden bir de sosyal dışlanmadır (Leary ve diğ., 2006; Newcomb ve diğ., 1993; Sebastian, Viding, Williams ve Blakemore, 2010).

Dünya genelinde yerel ve ulusal çapta milyonlarca kişiyi etkileyen sosyal dışlanma, geçmişten gelip günümüze kadar uzanan olgusal bir sorun olmuştur (Estivill, 2003). Sosyal ayrımcılığın yapısal bir süreci olarak görülen sosyal dışlanma, toplumsal katılımın birden çok boyutunu ortadan kaldırmaktadır (Silver, 2007). Bu boyutlar bireyin toplum ile bağını belirleyen sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel sistemlerden herhangi biri olabilmektedir. Bu nedenle sosyal dışlanma genelde bireysel ve kolektif düzeyde, toplumsal bağdan çok boyutlu kopuş süreci olarak görülmektedir. Toplumsal bağ ile sosyal bütünlük, bütünleşme ya da dayanışmayı oluşturan kimlikler kastedilmektedir. Bireylerin sosyal olarak dışlanması onların toplumsal etkinliklere tam anlamıyla katılımını engelleyerek ve kişisel hedeflere ulaşma olasılığını ortadan kaldırabilmektedir (Silver, 2007).

Bu çerçevede toplumsal yapıdan bir kopuş olarak değerlendirilen sosyal dışlanma kavramı, De Haan (2000) ve Levitas'a (2007) göre, bir toplumdaki bireylerin veya grupların sosyal, politik ve kültürel yaşama etkili bir biçimde katılmasını engelleyen bir süreçtir. Bu kapsamda da bireylerin veya grupların, içinde yaşadıkları topluma tam katılımına tamamen veya kısmen engel olur (Rawal, 2008).

Avrupa Toplulukları Komisyonu'na (1993) sunulan çerçevede sosyal dışlanmayı ele almakta ve kavramı modern toplumlarda bireylerin sahip olduğu birtakım haklardan mahrum kalması sonucunda ortaya çıkan, çoklu ve değişen faktörler olarak yorumlamaktadır. Komisyona göre sosyal dışlanmaya neden olan en belirgin faktör yoksullukken, bununla ilintili olarak kavram, ayrıca, konut, eğitim, sağlık alanlarındaki yetersiz haklara da işaret etmektedir. Özellikle kentsel ve kırsal alanlardaki herhangi bir nedenden dolayı ayrımcılığa uğramış veya ayrılmış bireyleri ve dezavantajlı grupları da kapsamaktadır (European Communities, 1993).

Bunların dışında Avrupa sosyal politika metinlerine bakıldığında en az on beş farklı dışlanma olduğu görülmektedir. Bunlar; sosyal marjinalizasyon, yeni yoksulluk, demokratik haklardan yasal/siyasal dışlanma, maddi olmayan dezavantaj, yaşam tarzı farklılığı kaynaklı dışlanma, ırka ve cinsiyete dayalı dışlanmalar dâhil olmak üzere kültürel dışlanma, aileden ve topluluktan dışlanma, refah devletinden dışlanma, uzun vadeli yoksulluk, ana akım siyasi ve ekonomik yaşamdan dışlanma, yoksulluk, yoksunluk durumu, işten ayrılma ilişkileri, ekonomik dışlanma ve işgücü piyasasından dışlanmalardır (Peace, 2001: 22). Bu bağlamda da dışlanma çok boyutludur. Bu boyutların birbirleriyle nasıl ilişkili oldukları zamana ve mekâna göre farklılaşmaktadır. Sıklıkla bu boyutlar dezavantajlıların ekonomik ve sosyal yönlerini içerebilmektedir.

Ancak ekonomik boyutlar sadece parasal yoksulluk veya yetersiz gelir anlamına gelmemekte; gıda ve diğer tüketim mallarından ve tabii ki iş piyasasından dışlanma da ekonomik dışlanmaya dâhil edilmektedir. Bu çerçevede, bölgesel, toplumsal cinsiyet ve etnik/kültürel farklılıklar, kolaylıkla ekonomik dışlanmayla birleşebilir ve genellikle sosyal ve mekânsal birlikteliklere de neden olabilir (Silver, 2007). Farklı etno-kültürel, sosyo-ekonomik farklılığa ya da yaşam tarzı farklılığına bağlı olarak toplumsal hayatta ayrıştırılma ve/veya dışlanma birçok istenmeyen olumsuz sonuca neden olabilmektedir (Laursen ve Hafen, 2010). Örneğin, Garbarino (1999) yaptığı araştırmada birçok şiddet faili olan genç erkeklerin aile üyeleri, akranları ve toplum tarafından reddedilmiş olduklarını hissettiklerini ortaya koymuştur. Diğer bir çalışmada, sosyal dışlanma genellikle anksiyete, depresyon, yalnızlık ve izole edilmişlik gibi negatif duygusal durumların ortaya çıkmasına da neden olabildiği belirlenmiştir (Williams, Cheung ve Choi, 2000). Buelow ve Wirth (2017) dışlanan kişilerin risk alma davranışı gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca sosyal dışlanma algısı ile saldırganlık

ve duygularını düzenleyebilme arasında bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Sebastian ve diğ., 2010).

Bireylerin saldırgan davranışlar sergilemelerinin ve kendilerini dışlanmış gibi bir algıya kapılmalarının diğer bir nedeni de yaşadığı topluma veya topluluğa yabancılaşma algısı olabilmektedir (Bayındır, 2002; Korkut, 2004; Newcomb, Bukowski ve Pattee, 1993). Yabancılaşma kavramı toplum bilimi tarihinde ve insan ilişkileri araştırmalarında çok önemli bir konumda olmuştur (Lystad, 1972). Tarihsel açıdan bakıldığında Hegel'den Marx'a kadar birçok düşünür tarafından ele alınan yabancılaşma kavramı, günümüz dünyasında sosyal bilimler içerisinde farklı bakış açılarından tartışılan en önemli kavramlardan biri olma özelliği göstermektedir. Kavramsal olarak Felsefik altyapısı Hegel¹ tarafından oluşturulan yabancılaşma, Feuerbach² tarafından dinsel çerçevede, Marx³ tarafından ise üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak sosyolojik açıdan ele alınmış ve tartışılmıştır.

Toplumsal zeminde oluşan kayma, ayrışma, toplumsal değerlerden uzaklaşma anlamlarına karşılık gelen yabancılaşma kavramı (Ertay, 2007), Marshall (1999) tarafından genel olarak kişilerin birbirlerinden ve ya belirli bir ortamdan ve süreçten uzaklaşmaları biçiminde ele alınmışken, Tolan (1981) tarafından insanın kendisinden (özünden), yarattığı üründen, doğasından ve sosyal çevresinden koparak, yarattığı üründen ve çevresinin egemenliğine girmesi olarak tanımlamıştır. Yabancılaşmayı, daha detaylı ele alan Cevizci'ye göre (2002) ise yabancılaşma psikiyatride, normalden sapmaya; psikolojide ve sosyolojide ise kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılaşma vurgu yapmaktadır. Yabancılaşma, benliğe yabancılaşma anlamında, kendine ve eylemlerine nesnel bir biçimde uzaklaşması; izole olma durumu ise insanların yaşadığı toplumun normlarından ve değerlerinden uzaklaşmış ya da kopmuş gibi bir hissi yaşamaları durumlarında ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, sosyal ilişkilerinde dışlanmışlık algısı ya da yalnızlık duygusu güçlü bir biçimde ortaya çıktığında da yaşanabilmektedir.

Dolayısıyla yabancılaşma hem psikolojik hem de sosyolojik etkileri olan bir kavramdır. Hoy'un (1972) da belirttiği gibi benlik kaybı, ilgisizlik ve umutsuzluk yabancılaşmanın psikolojik etkilerini oluşturmaktayken, duyarsızlaşma, kuralsızlık ve güçsüzlük ise yabancılaşmanın sosyolojik boyutu noktasındaki etkilerine işaret etmektedir. Bu kapsamda da Seeman'ın (1959) da belirttiği gibi yabancılaşma, güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, izolasyon ve kendine yabancılaşma olmak üzere

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hegel, 1986a; 1986b

² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ergil, 1980

³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Marx, 2004; 1993

beş boyuttan⁴ oluşmaktadır. Bu boyutlar, yabancılaşmaya etki eden toplumsal koşullar ile bunların bireysel davranışlara yönelik sonuçlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle yabancılaşma kavram psikolojik bir durumdur, yabancılaşma yaşayan birey, içinde yaşadığı toplumdan uzaklaşmış, topluma ve kültürüne düşman olmuş, toplumunu ve kültürünü reddetmiş kişidir. Bu çerçevede yabancılaşma toplumsal bir içeriğe de vurgu yapmaktadır (Tezcan, 1997). Zira yabancılaşmanın karşılıklı neden sonuç açısından bulunduğu, kültürel uyumsuzluk ve çatışma, toplumsal roller ve rol çatışması, bireysel varlıkla toplumsal varoluş arasındaki gerilim ve zıtlıklar, değerler dünyasında meydana gelen ayrışma ve karşıtlıklar ile bunların ekonomiden siyasete, sanattan edebiyata toplumsal yaşama yansıyan yönleri bulunmaktadır (Ertoyl, 2013). Bu bağlamda oluşan yabancılaşma duygusu, Bozkurt'un da (2011) vurguladığı gibi yalnızlaşmaya, kaçışa ve saldırganlaşmaya neden olabilmektedir.

Sosyal dışlanma, saldırganlık ve sosyal yabancılaşma ile ilgili son dönemlerde yapılan bazı araştırmalar kısaca verilmiştir. Buna göre, sosyal dışlanmayla ilgili yapılan çalışmalarda sosyal dışlanmanın yaşam doyumu (Bayram, Sam, Aytaç ve Ayaç, 2010), psikopatoloji, saldırgan mizah ve katılımcı mizah (Keita, Hiroshi ve Mitsuhiro, 2014) ve yalnızlık (Mercan, 2016) ile ilişkili olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir.

Saldırganlık ile ilgili sayısız araştırma bulunmasına rağmen burada ulaşılabilen bazı çalışmalar kısaca verilmiştir. Buna göre saldırganlık ile yalnızlık (Check, Perlman ve Malamuth, 1985), cinsiyet ve cinsiyet rolleri (Tok, 2001), problem çözme ve sürekli kaygı (Karabıyık, 2003), öfke (Karataş, 2008), narsistik kişilik bozukluğu, öz-kontrol ve online oyun (Kim, Namkoong, Ku ve Kim, 2008), benlik saygısı ve narsisim (Okada, 2010), online oyun (Mehroof ve Griffiths, 2010), öz-kontrol (Denson, DeWalt ve Finkel, 2012), öfkenin otomatik düşünceler ile saldırganlık arasında aracı rol oynadığı (Yavuzer ve Karataş, 2012), kişiler arası problem çözme (Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2014), kişiler arası ilişkilerde bilişsel çarpıtma (Uğur ve Murat, 2014), internet bağımlılığı (Sahin, 2014), ilişki tarzları (Bozkurt, 2014), siber zorbalık (Peker, 2015) şiddet, sürekli öfke, ihmal, sapkın davranışlar, kaygı, depresyon ve düşmanlık (Cenkseven-Önder, Avcı ve Çolakkadıoğlu, 2016), cinsiyet ve yaş (Avcı, 2016), olumsuz yaşam olayları ve nevrozizm (Sun, Xue, Bai, Zhang, Lin, ve Cao, 2016) ile anlamlı ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur.

Yabancılaşma ile ilgili çalışmalarda ise yabancılaşma ile kendini kapama, duygusal kararsızlık, kendini açma ve yalnızlık (Bruno, Lutwak ve Agin, 2009), öğretmenlik mesleğine yönelik tutum (Çağlar, 2013) ve öfke, düşmanlık ve öfke ifade biçimleri (Çivitçi, 2014) arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. İlgili alanyazını incelendiğinde de görüleceği üzere üniversite öğrencilerinde sosyal

⁴ Kavramlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Seeman (1959, 783-791)

dışlanmanın, saldırganlığın ve sosyal yabancılaştırmanın bir arada ele alındığı çalışmaya rastlanmamıştır. Saldırganlıkta yabancılaştırmanın ve dışlanmanın etkisinin ortaya çıkarılması saldırganlığı açıklamaya yönelik önerilecek modellere katkı sunabilecektir. Ayrıca, psikoloji ve psikolojik danışman olarak alanda çalışan uzmanların saldırgan davranışlar sergileyen danışanlarına yaklaşımlarına ve davranışlarını yorumlamada farklı bir bakış açısı kazandırabilecektir. Bu açıdan alana katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu çerçevede araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma, sosyal yabancılaştırma ve saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, sosyal yabancılaştırmanın sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracı rol üstlenip üstlenmediğini ortaya koymaktır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H₁: Sosyal dışlanma ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₂: Sosyal dışlanma ile sosyal yabancılaştırma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₃: Sosyal yabancılaştırma ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H₄: Sosyal yabancılaştırmanın sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracılık etkisi bulunmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, ilişkisel tarama modeli (Karasar, 2006) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu modele yapılan araştırmalarda geçmişte veya günümüzde hali hazırda var olan bir durumu olduğu gibi ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Çalışmada, saldırganlık *bağımlı* değişken, sosyal dışlanma *bağımsız* değişken ve sosyal yabancılaştırma *aracı* değişkendir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu farklı bölgelerde bulunan üniversitelerde (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Van 100. Yıl Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi) okumakta olan 546 öğrencisi oluşturmaktadır (Yaş Ort: 21.45; ranj, 17-36). Çalışma grubu, kolaylıkla ulaşılabileni örnekleme (convenience sampling) yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur (Erkuş, 2013). Bu öğrencilerin 351'i (64.3) kadın, 195'i (%38.3) erkektir. Ayrıca, araştırma grubunu oluşturan kişilerin 77'si (%14.1) köyde, 41'i (%7.5) kasabada, 190'ı (34.8) ilçede ve 238'i (%43.6) ilde yaşamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Saldırganlık ölçeği (SÖ). Ölçme aracı Kocatürk (1982) tarafından geliştirilmiş olan Saldırganlık Envanteri'nin maddelerinden yararlanılarak, Tuzgöl (1998) tarafından yeniden ele alınmıştır. Likert tipi bir değerlendirmeyi içeren SÖ toplam 45 maddelik bir ölçektir. Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .71 olarak elde edilen ölçeğin, test-tekrar test yöntemi kullanılarak elde edilmiş güvenirlik katsayısı $r = .85$ olarak elde edilmiştir. Alınan puanların yüksekliği saldırganlık puanlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada toplam saldırganlık puanı kullanılmıştır. SÖ'nün üniversite örnekleminde yapı geçerliğine sahip olup olmadığını test edebilmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2/df=4.08$, RMSEA=.06, GFI=.90, AGFI=.91, SRMR=.06 olarak elde edilmiştir. Bu çalışma çerçevesinde toplanan verilerden ölçeğin iç tutarlığı .81'dir. Bu bulgular SÖ'nün üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyini ölçebilecek psikometrik niteliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Sosyal yabancılaşma ölçeği (SYÖ). Sosyal Yabancılaşma Ölçeği Seeman (1991) tarafından geliştirilmiştir. Türkçeye uyarlama çalışmaları Akkuş (2016) tarafından gerçekleştirilen ölçeğin yapı geçerliğini test edebilmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Yapılan DFA'da modelin uyum indeksleri incelenmiştir ($\chi^2/df=2.74$, RMSEA= .07, CFI= .96, IFI= .96, GFI= .92, AGFI= .88, SRMR= .05). SYÖ'nün iç tutarlılık katsayısı .80 olarak elde edilmiştir. Madde-toplam korelasyonlarının .35 ile .47 arasındadır. Üniversite öğrencilerinde tek faktörlü yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test edebilmek için DFA yapılmıştır. Analiz sonucunda $\chi^2/df=2.88$, RMSEA=.05, GFI=.94, AGFI=.92, SRMR=.05 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığı, bu çalışma çerçevesinde toplanan verilerden .68'dir. Elde edilen bu bulgular SYÖ'nün üniversite öğrencilerinin sosyal yabancılaşma düzeyini ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir.

Sosyal dışlanma ölçeği (SDÖ). Gilman, Carter-Sowell, Dewall, Adams ve Carboni (2013) tarafından geliştirilen SDÖ Akın, Uysal ve Akın (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için uygulanan DFA sonucunda, SDÖ'nün orijinal formuna benzer bir biçimde 11 maddeden ve Önemsizlik ve Dışlanma olmak üzere iki alt boyuttan oluşan bir yapıya sahip olduğu görülmüştür ($\chi^2 = 80.64$, $sd = 41$, RMSEA= .056, NFI=.96, NNFI=.97, IFI=.98, RFI= .95, CFI= .98, GFI= .95 ve SRMR= .048). Ölçme aracındaki maddelerin faktör yük değerleri .71 ile .88 arasında değişmektedir. SDÖ'nün iç tutarlığını hesaplayabilmek için kullanılan Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlik kat sayısı ölçeğin bütünü için .89 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin madde toplam test korelasyonları ise .51 ile .70 arasında değişmektedir. Ölçme aracından toplam puan alınmaktadır ve alınan puanların yüksekliği sosyal dışlanmanın arttığı

biçiminde yorumlanmaktadır. Üniversite öğrencilerinde ölçeğin yapı geçerliğini test edilmiş ve uygulanan DFA sonucunda, SDÖ'nün Akın ve diğr. (2015) tarafından elde ettiği yapıya benzer bir yapı elde edilmiştir ($\chi^2/df=4.87$, RMSEA= .08, NFI=.93, IFI=.94, RFI= .91, CFI= .94, GFI= .93 ve SRMR= .030). Ayrıca, bu çalışma çerçevesinde toplanan verilerden ölçeğin iç tutarlık katsayısı .89'dur. Üniversite öğrencilerinden elde edilen bu veriler SDÖ'nün üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma düzeylerini ölçebilecek güvenilir ve geçerli bir araç olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarabilmek için Pearson Momentler Korelasyon Katsayısı (r), betimsel istatistikler ve regresyon analizi kullanılmıştır. Ayrıca, çalışmada kullanılan tüm ölçeklere, toplanan veriler kullanılarak, DFA yapılmıştır. Bu analizleri yapabilmek için SPSS 22 versiyonu (IBM SPSS, 2013) ve AMOS 20 (Arbuckle, 2014) paket programlarından yararlanılmıştır.

Sosyal yabancılışmanın sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki aracılık rolünü ortaya koyabilmek için, Baron ve Kenny'nin (1986) önerdiği regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede, aracı değişkenin aracılık rolünden söz edilebilmek için öne sürülmüş olan şartların yerine getirilmiş olması gerekmektedir: (1) Bağımsız değişken (sosyal dışlanma) aracı değişken (sosyal yabancılışma) üzerindeki etkisi anlamlı olmalıdır. (2) Bağımsız değişken (sosyal dışlanma) bağımlı değişken (saldırganlık) üzerinde etkisi anlamlı olmalıdır. (3) Aracı değişken (sosyal yabancılışma) ikinci adımdaki regresyon analizine dahil edildiğinde, bağımsız değişkenin (sosyal dışlanma) bağımlı değişken (saldırganlık) üzerindeki etki katsayısı düşerken, aracı değişkenin (sosyal yabancılışmanın) de bağımsız değişken (sosyal dışlanma) üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmalıdır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma hipotezleri çerçevesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma değişkenlerine ait betimsel bulgular ve korelasyon katsayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma, Sosyal Yabancılışma ve Saldırganlık Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları (r)

Değişkenler	Ort.	Ss.	1	2	3
1-Sosyal Dışlanma	21.11	7.18	1		
2-Sosyal Yabancılışma	34.73	5.30	.33**	1	
3-Saldırganlık	113.38	16.36	.13**	.27**	1

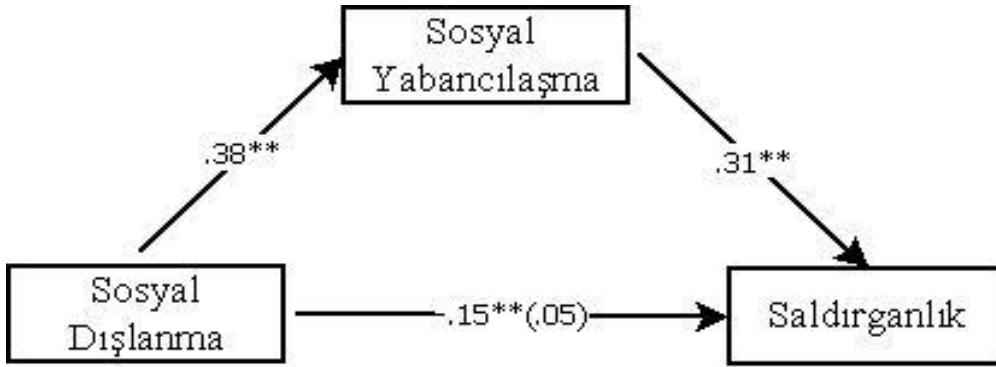
n=546, **p<.01

Tablo 1'de görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma puanları ile sosyal yabancılışma puanları arasında ($r=.33$; $p<.01$) ve saldırganlık puanları arasında ($r=.13$; $p<.01$)

pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Benzer bir biçimde sosyal yabancılaşma ile saldırganlık puanları arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .27$; $p < .01$). Diğer bir ifadeyle, üniversite öğrencilerinin sosyal olarak dışlandıklarına yönelik algıları yükseldikçe, sosyal yabancılaşma algılarının ve saldırganlıklarının da yükseldiği; sosyal yabancılaşma algılarının artmasının onların saldırganlıklarının artmasında etkili olabileceği söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma puanları ile saldırganlık puanları arasındaki ilişkide sosyal dışlanmanın aracı rolünü incelemek amacıyla Baron ve Kenny'nin (1986) aracılık rolünü test etmeye yönelik ortaya koymuş olduğu varsayımları kullanılmıştır. Buna göre, sosyal dışlanmanın sosyal yabancılaşma üzerindeki etkisi katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta = .38$, $p < .05$). İkinci olarak sosyal dışlanmanın saldırganlık üzerindeki etki katsayısının anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($\beta = .15$, $p < .05$). Üçüncü olarak da sosyal yabancılaşma ikinci adımdaki analize dahil edildiğinde, sosyal dışlanmanın saldırganlık üzerindeki etkisi katsayısının istatistiksel olarak anlamsızlaştığı görülmektedir ($\beta = .05$, $p > .05$). Diğer bir ifadeyle, üniversite öğrencilerinin sosyal olarak dışlanmalarının onların yaşadıkları topluma yabancılaşmalarına neden olabileceği ve bunun da saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili olabileceği söylenebilir (Bakınız Şekil 1).

Sosyal yabancılaşmanın üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma puanları ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracı rolü üstlenip üstlenmediğine ilişkin bulgular Şekil 1'de gösterilmiştir.

** $p < .01$

Şekil 1- Sosyal Dışlanma ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Sosyal Yabancılaşmanın Aracı Rolü

Tartışma ve Yorum

Bu araştırmanın birinci hipotezi çerçevesinde elde edilen bulguya göre, sosyal dışlanma ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu, çalışmanın ilk hipotezini doğrular niteliktedir. Bulgu dışlanma yaşantıları, saldırganlık ve duygu düzenlemede zayıflık ile ilişkili olduğuna (Sebastian, Viding, Williams, ve Blakemore, 2010) yönelik bulguyla

paralellik göstermektedir. Ayrıca, Leary, Kowalski, Smith ve Phillips (2001) Amerika’da yaşanan okul saldırılarıyla ilgili çalışmada, olayı gerçekleştirilen faillerin neredeyse tamamının ya akranları tarafından reddedilmiş olduklarını ya da akranlarının şiddetine maruz kaldıklarını ortaya koymuşlardır. Bu nedenlerle bir biçimde dışlandığını hisseden üniversite öğrencilerinin saldırgan davranış gösterebileceklerine ilişkin kuramsal açıklamalar mevcuttur. Buna göre yaşadığı çevrede veya toplumda dışlandığını hissederek yaşamını sürdürebilmesi için gerekli etkinliklerde bulunma konusunda engellenen bireylerin saldırgan davranışlar sergileyebileceklerdir (Cüceloğlu, 2000). Bu açıklama bireylerin saldırganlık göstermelerinin olası bir nedeni köklerini klasik engellenme-saldırganlık hipotezinden almaktadır denilebilir. Dışlanmışlık algısına sahip kişilerin reddedildikleri durumlar, onların sosyal kabul ya da kabule bağlı arzu ettikleri diğer sonuçları elde etme çabalarını engellemektedir. Bu engellenmeyi yaşayan bireyler de saldırganlık göstermektedirler (Leary, Twenge ve Quinlivan, 2006). Benzer bir biçimde Williams (2007) psikolojik dışlanmanın çok sayıda temel ihtiyaca ulaşabilmede engel oluşturabileceğini ve sonuçta ortaya çıkan engellenmenin saldırganlığa neden olabileceğini ileri sürmektedir.

Bir başka açıdan ele alındığında ise Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller’e (2007) göre, dışlanmaya karşı verilen tepkilerin kişilerarası bağları güçlendirme ve birlikte olma isteğinden çok ilişkilere zarar verebilecek olumsuz sosyal nitelik taşıyabilmektedir. Köknel (1996), bireylerin kendilerine benzer düşünmeyenlere hoşgörü göstermeyeceğini ve onlarla bir arada olmaya dayanamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla, saldırganlık gösteren birey sadece kendisini reddeden kişilere değil aynı zamanda diğer insanlara da kendisinin dışlanamayacağını kanıtlamak isteyebilir (Leary ve diğ., 2006). Bu da saldırgan davranışlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla dışlanma ile saldırganlık ilişkisinde, saldırganlık tepkisi bu tepkiyi gösteren kişinin söz konusu duyguların üstesinden gelerek kendisini daha iyi hissetmesini sağladığı için boşaltıcı (katartik) bir nitelik taşıyabilmektedir (Leary ve diğ., 2006).

Newcomb ve diğ.’ne (1993) göre, çok az arkadaşı olan ve akran grupları tarafından kabul düzeyleri daha düşük olan çocuklar daha fazla saldırgan davranışlar sergilemişlerdir. Bu sonuç yalnızlığa sosyal dışlanma yoluyla zorlanan bireylerin saldırgan davranışlar sergileyebileceğini göstermektedir. Çünkü çoğu insan davranışının “ait olma ihtiyacı” tarafından motive edildiğini ileri sürmektedir (Baumeister ve Leary, 1995). Bireyin kısa bir süre dışlanma yaşaması, duygusal durumunda hızlı değişime ve öfke duygusuna neden olabilmektedir (Zadro, Williams ve Richardson, 2003). Dışlanan bireyin ait olma ihtiyacını tatmin etme olasılığı ortadan kalkmaktadır. Böyle bir durumda bir gruba ait olamamak, diğer bir ifadeyle sosyal anlamda dışlanmak, türün devamlılığını engelleyebilmekte, yiyecek paylaşımı olmadığı için sıklıkla ölüme neden olabilmekte,

tek başına avlanma/üretme zorluğunun yaşanmasına neden olabilmekte ve düşmanlarından korunma konusundaki yetersizliklerin ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir (Moreland, 1987). Bu tür olumsuzluklar yaşamak veya ortaya çıkan olumsuz sonuçları yaşamak istemeyen bireyler saldırgan davranışlar sergileyebilmektedirler. Eşici (2007) temel ihtiyaçlarını karşılamayan öğrencilerin zorbalık davranışı gösterebildiğini belirtmektedir.

Araştırmanın ikinci hipotezi çerçevesinde elde edilen bulguya göre, sosyal dışlanma ile sosyal yabancılaşma pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen bu bulgu çalışmanın ikinci hipotezini doğrular niteliktedir. Bu konuda daha önce yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak, sosyal olarak dışlanan birey, yalnızlaşabilecek, yaşadığı topluma uyum sağlayamayacak ve ait olma ihtiyacını gideremeyecek bir duruma gelebilecektir. Bu durum da birey kendisini yaşadığı toplumun bir parçası olarak göremeyecek, yalnız kaldığı için (Mercan, 2016) kendisini güçsüz hissedebilecek, o toplumun normlarını içselleştiremeyecek, dışlandığı için yalıtılmışlık duygusu yaşayacak, toplumsal değer ve beklentiler anlamsızlaşabilecektir. Williams ve Nida'ya (2011) göre dışlanma bireyin ait olma, güvende hissetme, varlığının anlamlı bir biçimde sürmesi ve kontrol gibi psikolojik ihtiyaçlarını da tehdit edebilmektedir. Ayrıca, bireyin ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi faktörler yabancılaşmaya yol açabilmektedir (Bayındır, 2002). Üniversite öğrencilerinin bir şekilde dışlanarak yalıtılmışlık duygusu yaşamaması onu yalnızlaştırabilecek, ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma getirebilecek, uyum problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilecek, yaşadığı toplumun değer, beklenti ve normlarını içselleştiremeyerek yabancılaşma yaşayabilecektir.

Araştırmanın üçüncü hipotezi çerçevesinde elde edilen bulguya göre, sosyal yabancılaşma ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgu çalışmanın üçüncü hipotezini doğrular niteliktedir. Korkut (2004) sosyal yabancılaşma yaşayan bireylerin saldırgan davranışlarda bulunabileceğini ifade etmektedir. Ancak sosyal yabancılaşma ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koyan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Fromm'a (1996) göre yabancılaşma yaşayan bireyler "kendini kendi güçlerinin, kendi zenginliğinin etkin yaratıcısı olarak değil de, dışındaki güçlere bağımlı, canlı özünü bu güçlere yansıtmış, yoksunlaşmış bir nesne olarak algılar". Benzer bir biçimde Aybar (1995) yabancılaşan bireylerin "yaratıcı düşünme, zihinsel süreçlerde bozulma, sosyal ilişkilerden kaçma, yaşama karşı ilgisizlik, uyuşturucu kullanımı, intihar eğilimi, düzensiz bir yaşam tarzı, sosyal değer yargılarına ve normlarına ilgisizlik veya karşıtlık ve bencillik ve tüketim açlığına yol açabileceğini" belirtmektedir. Ayrıca, Nef (1980) yabancılaşma insanlarla yakın iletişimi yük olarak algılamakta olduğunu belirtmektedir. Bu yükten kurtulma çabası ve yaşanan bu olumsuz süreçler ise saldırganlığa neden olabilecektir.

Araştırmanın dördüncü hipotezi çerçevesinde elde edilen bulguya göre sosyal yabancılaşma, sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkide tam aracı rolü üstlenmektedir. Elde edilen bu bulgu çalışmanın dördüncü hipotezini doğrular niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki doğrudan ilişki anlamsızken (sosyal dışlanma→saldırganlık); dolaylı ilişki anlamlıdır (sosyal dışlanma→sosyal yabancılaşma→saldırganlık). Bu konuda daha önce yapılmış bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak, sosyal dışlanma ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, dışlanmanın kendisinin doğrudan saldırganlığa neden olmadığı görülmektedir. Bununla beraber dışlanmışlık saldırganlığa neden olabilecek (Cüceloğlu, 2000; Leary ve diğ., 2006; Newcomb ve diğ., 1993) ait olmama, güvende hissetmeme, ihtiyaçlarını giderme, paylaşmama, yalnızlaşma ve sosyal yabancılaşma (Bayındır, 2002; Mercan, 2016) gibi faktörlerin ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. Tüm bunlar bir arada ele alındığında, sosyal olarak dışlandığını hisseden üniversite öğrencilerinin yaşadıkları topluma yabancılaşabildikleri ve bunun sonucu olarak da saldırganlaşabildikleri söylenebilir.

Sonuç olarak her ne kadar dışlanmanın saldırgan davranışlara neden olduğuna ilişkin bulguya ulaşılsa da sosyal olarak dışlanmışlık algısının saldırganlığın ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri tetiklediği söylenebilir. Bu çalışma çerçevesinde elde edilen bulgu sosyal yabancılaşmanın bu işlevi gören değişkenlerden biri olduğudur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, dışlanmanın neden olduğu yalnızlık, psikolojik ihtiyaçların giderilmemesi, kendini güvende hissetmeme ve yaşam doyumu gibi faktörlerin bu ilişkideki rolü ortaya çıkartılabilir. Ayrıca, saldırganlığa müdahale programları geliştirilirken sosyal dışlanma ve sosyal yabancılaşma göz önünde bulundurularak bunları azaltıcı etkinlikler geliştirilebilir. Saldırganlık ile dışlanma arasındaki ilişkide sosyal yabancılaşmanın rolüyle ilgili daha önce yapılmış bir çalışmaya ulaşılamadığından benzer bir çalışma farklı örneklem üzerinde yapılabilir. Son olarak, benzer çalışma, özellikle üniversite örneklemini üzerinde geçerliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçme araçları kullanılarak, farklı gruplar üzerinde tekrarlanabilir.

Kaynakça

- Akın, A. Uysal, R. ve Akın, Ü. (2015). Ergenler için Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 895-904.
- Akkuş, Z. (2016). Sosyal Yabancılaşma Ölçeği: Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. 7th International Congress on New Trends in Education 13- 15 May, Antalya, S. 46
- Aral, N., Bütün Ayhan, A., Türkmenler, B. ve Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 29 (315), 17-25.
- Arbuckle, J. L. (2011). Amos (Version 20.0) [Computer software]. Chicago, IL: IBM SPSS.

- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E., ve Saygın, Y. (2014). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözümlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(1), 379-388.
- Avcı, R. (2016). Validating a measure of forms and functions of aggression in Turkish adolescents. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 53, 114-131.
- Aybar, Ş. (1995). *Yabancılaşma ve yabancılaşmanın iş tatmini üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baron, R. M. ve D. A. Kenny (1986). The moderator mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173- 1182.
- Başar, F. (1996). *Üvey ebeveyne sahip olan ve olmayan 10-11 yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimleri ve kendilerini algılama biçimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Baumeister, R. F., ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.
- Bayındır, B. (2002). *Ortaöğretim dal öğretmenlerinin mesleğe yabancılaşmaları ile öğretme-öğrenme sürecindeki davranışları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayram, N., Sam, N., Ayaç, S., ve Ayaç, M. (2010). Yaşam tatmini ve sosyal dışlanma. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12 (4), 79-92.
- Boxer, P., ve Tisak, M. S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive Behavior*, 31(2), 172-188.
- Bozkurt, K. O. Ç. (2014). Kişilerarası ilişki tarzlarının saldırganlık ile ilişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(4), 160-182.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen dünyada sosyoloji, temel kavramlar kurumlar*, Bursa: Ekin.
- Bruno, S., Lutwak, N., ve Agin, M. A. (2009). Conceptualizations of guilt and the corresponding relationships to emotional ambivalence, self-disclosure, loneliness and alienation. *Personality and Individual Differences*, 47(5), 487-491.
- Buelow, M. T. ve Wirth, J. H. (2017). Decisions in the face of known risks: Ostracism increases risky decision-making. *Journal of Experimental Social Psychology*, 69, 210-217.
- Buss, A. H. (1961). *The psychology of aggression*. New York: John Wiley.
- Buss, A. H., ve Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Cenkseven-Onder, F., Avcı, R., ve Colakkadıoğlu, O. (2016). Validity and reliability of the Reactive-Proactive Aggression Questionnaire in Turkish adolescents. *Educational Research and Reviews*, 11(20), 1931-1943.
- Cevizci, A. (2002). *Felsefe sözlüğü*, İstanbul: Paradigma.
- Check, J. V., Perlman, D. ve Malamuth, N. M. (1985). Loneliness and Aggressive Behaviour. *Journal of Social and Personal Relationships*, 2(3), 243-252.
- Commission of the European Communities (1993) Background Report: Social Exclusion – Poverty and Other Social Problems in the European Community, ISEC/B11/93. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve davranışı* (2. Basım). İstanbul: Remzi.
- Çağlar, Ç. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin yabancılaşma düzeyleri ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1497-1513.
- Çivitci, N. (2014). Lise öğrencilerinde okul öfkesinin yordayıcıları olarak okula yabancılaşma ve algılanan sosyal destek. *İlköğretim Online*, 10 (3), 861-871.
- De Haan, A. (2000) Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation. *Studies in Social and Political Thought*, 2(2), 22-40
- Denson, T. F., DeWall, C. N., ve Finkel, E. J. (2012). Self-control and aggression. *Current Directions in Psychological Science*, 21(1), 20-25.

- Doğan, R., Gönülalan, G. D., Atik, R., Çebiş, T., ve Akın, U. (2014). *Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği Türkçe Formu'nun geçerlik ve güvenilirliği*. Paper presented at the 1st Eurasian Educational Research Congress, April, 24-26, İstanbul, Turkey.
- Ergil, D. (1980). *Yabancılaşma ve siyasal katılma*. Ankara: Olgaç.
- Erkuş, A. (2013). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Ankara: Seçkin Yayın Evi: (Gözden Geçirilmiş 4. Baskı).
- Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, şiddet ve terörün psikososyal yapıları. *Cogito*, 6, 143-164.
- Ertoyl, M. (2007) *Yabancılaşma: Kader mi, tercih mi?* İstanbul: Lotus.
- Ertoyl, M. (2013) *Türkiye'nin modernleşme sürecinde din eğitimi ve yabancılaşma sorunu*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Estivill, J. (2003) For combating social exclusion an overview, International Labour Office, Geneva Switzerland.
- Eşici, H. (2007). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile zorbalı davranışları arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara
- Freedman, J. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (1989). *Sosyal Psikoloji* (Çeviren: Ali Dönmez). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Fromm, E. (1996). *Sağlıklı toplum*. (3. Baskı). (Çeviren: Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrıseven). İstanbul: Payel Yayınları.
- Garbarino, J. (1999). *Lost boys: Why our sons turn violent and how we can save them*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gilman, R., Carter-Sowell A., DeWall, N., Adams, R., ve Carboni I. (2013). Validation of the Ostracism Experiences Scale for adolescents. *Psychological Assessment*, 25(2), 319-330.
- Güngör, A. ve Ersoy, Ö. (1995). Televizyon programlarının okul öncesi dönem çocuklarına etkisine ilişkin anne baba görüşleri. 10. Ya-pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara.
- Hegel, G. W. F. (1986a). *Seçilmiş parçalar*. (Çev. Nejat Bozkurt), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hegel, G. W. F. (1986b). *Tinin çözüngübilimi*. (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hoy, W. K. (1972). Dimensions of student alienation and characteristics of public high schools. *Interchange*, 3(4), 38-52.
- IBM Corp. Released 2013. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 22.0. Armonk, NY: IBM Corp.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Keita, M., Hiroshi, F., ve Mitsuhiro, U. (2014). Social exclusion mediates the relationship between psychopathy and aggressive humor style in noninstitutionalized young adults. *Personality and Individual Differences*, 55 (2), 180-184.
- Kim, E. J., Namkoong, K., Ku, T., ve Kim, S. J. (2008). The relationship between online game addiction and aggression, self-control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 23(3), 212-218.
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışmanlık*. Ankara: Anı.
- Köknel, Ö (1996). *Bireysel ve toplumsal şiddet*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Laursen, B., ve Hafen, C. A. (2010). Future directions in the study of close relationships: Conflict is bad (except when it's not). *Social Development*, 19, 858-872.
- Leary, M. R., Twenge, J. M. ve Quinlivan, E. (2006). Interpersonal rejection as a determinant of anger and aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 111-132.
- Leary, M. R., Kowalski, R. M., Smith, L., ve Phillips, S. (2003). Teasing, rejection, and violence: Case studies of the school shootings. *Aggressive behavior*, 29(3), 202-214.

- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd E. ve Patsios, D. (2007). *The multi-dimensional analysis of social exclusion*. Department of Sociology and School for Social Policy Townsend Centre for the International Study of Poverty and Bristol Institute for Public Affairs, University of Bristol.
- Lystad, M. H. (1972). Social alienation: A review of current literature. *The Sociological Quarterly*, 13(1), 90-113.
- Malim, T., Birch, A., Hayward, S. ve Wadeley, A. (1998). *Introductory psychology*. Macmillan.
- Maner, J. K., DeWall, C. N., Baumeister, R. F. ve Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the "Porcupine Problem". *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 42-55.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çevirenler: Osman Akinhay, Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Marx, K. (1993). *1844 el yazmaları, ekonomi politik ve felsefe*. (Çev. Kenan Somer), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2004). *Alman ideolojisi*. (Çev. Sevim Belli), Ankara: Sol Yayınları.
- Mehroof, M., ve Griffiths, M. D. (2010). Online gaming addiction: the role of sensation seeking, self-control, neuroticism, aggression, state anxiety, and trait anxiety. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 313-316.
- Mercan, Ç. S. (2016). Ergenler için Sosyal Dışlanma Ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenilirliği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 175-186.
- Moreland, R. L. (1987). The formation of small groups. In C. Hendrick (Ed.), *Group processes: Review of personality and social psychology* (Vol. 8, pp. 80-110). Newbury Park, CA: Sage.
- Nef, J. (1980). *Sanayileşmenin kültürel temelleri*. (Çeviren: Erol Güngör). İstanbul: Kalem Yayınları
- Newcomb, A. F., Bukowski, W. M., ve Pattee, L. (1993). Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin*, 113, 99-128.
- Nisbett, R. E. (1993). Violence and US regional culture. *American psychologist*, 48(4), 441-449.
- Okada, R. (2010). The relationship between vulnerable narcissism and aggression in Japanese undergraduate students. *Personality and Individual Differences*, 49(2), 113-118.
- Öğülmüş, S. (1996). *Liselerde şiddet olaylarının psikolojik temelleri*. 6. Milli Eğitim Sempozyumu, Orta Öğretimde Yeniden Yapılanma. Türk Yurdu Yayınları. No:35
- Peace, R. (2001) Social exclusion: A concept in need of definition? *Social Policy Journal of New Zealand*, 16, 17-36.
- Peker, A. (2015). Ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 61(61), 323-336.
- Rawal, N. (2008) Social inclusion and exclusion: A review. *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*, 2, 161-180.
- Sebastian, C., Viding, E., Williams, K. D. ve Blakemore, S.-J. (2010). Social brain development and the affective consequences of ostracism in adolescence. *Brain and Cognition*, 72, 134-145.
- Seeman, M. (1991). Alienation and anomie. *Measures of personality and social psychological attitudes*, 1, 291-371.
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783-791.
- Silver, H. (2007) The process of social exclusion: The dynamics of an evolving concept, chronic poverty research centre. *CPRC Working Paper*, 95, 1-22.
- Soykan, F. (1993). Türk sinemasında kadın ve şiddet. *3P Dergisi*1(4): 21-32.
- Sun, J. W., Xue, J. M., Bai, H. Y., Zhang, H. H., Lin, P. Z., ve Cao, F. L. (2016). The association between negative life events, neuroticism and aggression in early adulthood. *Personality and Individual Differences*, 102, 139-144.

- Şahin, M. (2014). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve saldırganlık. *Düşünen Adam*, 27(1), 43-52.
- Tezcan, M. (1997). *Gençlik sosyolojisi ve antropolojisi araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:178.
- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş toplumun bunalımı anomi ve yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Tozlu, N. ve Solak, A. (2006). *Küreselleşme ve suç: Eğitim ve şiddet*. (Ed. S. Erçetin). Ankara: Hegem Yayınları.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğur, E., ve Murat, M. (2014). Lise Öğrencilerinin Kişilerarası İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları Ve Saldırganlık Tepkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 13(2), 525-543.
- Walker, A. ve Walker, C. (1997) *Britain divided: The growth of social exclusion in the 1980s and 1990s*. London: CPAG.
- Williams, K. D. (2007). Ostracism. *Annual Review Psychology*, 58, 425-452.
- Williams, K. D. ve Nida, S. A. (2011). Ostracism: Consequences and coping. *Current Directions in Psychological Science*, 20, 71-75.
- Williams, K. D., Cheung, C. K. T., ve Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects of being ignored over the internet. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 748-162.
- Yavuzer, Y., ve Karataş, Z. (2012). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1-7.
- Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.
- Zadro, L., Williams, K. ve Richardson, R. (2004). How low can you go? Ostracism by a computer is sufficient to lower self-reported levels of belonging, control, self-esteem, and meaningful existence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(4), 560-567.

Extended Abstract

Introduction

Affecting millions of people around the world both domestically and nationally today, social exclusion has been a phenomenal problem to date (Estivill, 2003). Social exclusion, which is regarded as a structural process of social discrimination, removes multiple dimensions of social participation (Silver, 2007). These dimensions may be any of the social, economic, political and cultural systems that define individuals' bond with the society. Hence, social exclusion is considered a multi-dimensional process of detachment from social bond on individual and collective levels in general. For instance, Garbarino (1999) revealed that many young men who are perpetrators of violence feel rejected by their family members, peers and society. In another study, it was found that social exclusion may generally lead to negative emotional states such as anxiety, depression, loneliness and feel of isolation (Williams, Cheung and Choi, 2000). Buelow and Wirth

(2017) stated that excluded individuals exhibit the risk-taking behavior. What is also revealed is that there is a relationship between social exclusion experiences or perception and aggression and regulation of emotion (Sebastian, Viding, Williams and Blakemore, 2010). One of these negative outcomes is undoubtedly aggression.

When paying attention to the surroundings, aggression can be observed within family, on streets, at schools and in all sections of society in forms that change quantitatively and qualitatively (Tozlu and Solak, 2006). Aggression has been defined by several authors in an effort. According to Erten and Ardalı (2001), a powerful, violent, effective movement, action, process for the purposes of dominating, defeating, ruling someone and hostile, hurtful, ill-treating or destructive behaviors that attempt to spoil, hinder or frustrate something can be defined as aggression. Deptula and Cohen (2004) argue that it is a type of behavior that seeks to hurt or harm others. It is also defined as hurtful and disturbing behaviors against another being or object (Boxer and Tisak, 2005).

There are several reasons suggested to be the cause of aggression. Previous studies argue that cultural differences (Nisbett, 1993), press (Güngör and Ersoy, 1995; Soykan, 1993), gender (Tok, 2001), environment (Tuzgöl, 1998), frustration (Cüceloğlu, 2000), authoritarian parental attitude (Yıldız, 2004), environment and school (Aral, Bütün Aydın, Tükmenler and Akbıyık, 2004), exclusion (Leary, Twenge and Quinlivan, 2006; Newcomb, Bukowski and Pattee, 1993), and genetic factors (Malim et al., 1998) may cause aggression. Nevertheless, despite the lack of any study on the relationship between alienation and aggression, alienation is thought to be an important factor in the emergence of aggression.

Concept of alienation has occupied a very important position in the history of sociology and in research on human relations (Lystad, 1972). When considered historically, concept of alienation which has been addressed by several thinkers from Hegel to Marx is one of the most significant concepts discussed from different points of view within social sciences today. Alienation, of which philosophical infrastructure was created conceptually by Hegel, was handled and discussed religiously by Feuerbach; sociologically by Marx as an outcome of relations of production.

According to Cevizci (2002) who handled alienation in a more detailed manner, it refers to deviation from normal in psychiatry and to the sense of alienation felt by individual to himself, his society, nature and other people in modern psychology and sociology. Alienation occurs when someone is withdrawing away from themselves and their actions objectively in the sense of alienation from self; isolation occurs when individuals feel that they are driven away from or break away from norms and values of society and when the feeling of exclusion or loneliness outweighs in social relations.

Purpose

Within this framework, the purpose of this study is to reveal the relationship among university students' levels of social exclusion, social alienation, and aggression and determine whether social alienation assumes an intermediary role in the relationship between social exclusion and aggression. This study aims at describing a past or present situation as it is or were.

Method

The study group of this research was composed of 546 students who are studying at universities in different regions. Aggression Scale, Social Alienation Scale and Social Exclusion Scale were used to collect data. In the analysis of data, Pearson's Product Moment Correlation Coefficient (r), descriptive statistics and regression analysis were used to identify the relationships among the variables.

Results

According to the findings obtained, there are positive and significant relationships between university students' social exclusion scores and social alienation scores ($r=.33$; $p<.01$) and aggression scores ($r=.13$; $p<.01$). Similarly, there is a positive and significant relationship between their social alienation scores and aggression scores ($r=.27$; $p<.01$). On the other hand, the assumptions introduced by Baron and Kenny (1986) to test the intermediary role were utilized for examining social exclusion's intermediary role between university students' scores of social exclusion and aggression. Accordingly, it is seen that the coefficient of social exclusion's effect on social alienation is significant ($\beta=.38$, $p<.05$). It was also concluded that the coefficient of social exclusion's effect on aggression is significant ($\beta=.15$, $p<.05$). When including social alienation into the analysis in the second step, it is seen that the coefficient of social exclusion's effect on aggression becomes statistically insignificant ($\beta=.05$, $p>.05$).

Discussion

The first finding shows parallelism between the finding on how exclusion experiences are related to aggression and weakness in regulation of emotion (Sebastian, Viding, Williams, and Blakemore, 2010). Yet, there are theoretical explanations to the fact that university students who somehow feel excluded may exhibit aggressive behaviors. Accordingly, individuals who feel excluded from the environment or society in which they live and are frustrated about performing activities necessary to maintain their lives may exhibit aggressive behaviors (Cüceloğlu, 2000).

Secondly, there is a positive and significant relationship between social exclusion and social alienation. No study has been conducted on this subject. Nevertheless, a socially-excluded

individual may come to the point that he/she becomes alone, cannot adapt to his/her society and cannot meet his/her urge to belong. In this case, the individual cannot see himself/herself a part of the society, may feel weak due to being lonely (Mercan, 2016), cannot internalize the norms of the society, will feel isolated because of being excluded and social values and expectations may be rendered meaningless.

Thirdly, there is a positive and significant relationship between social alienation and aggression. Korkut (2004) states that individuals going through social alienation may exhibit aggressive behaviors. Yet, no study is yet to directly reveal the relationship between social alienation and aggression. Aybar (1995) argues that alienation may cause deterioration in creative thinking and mental processes, avoidance from social relationships, indifference to life, drug use, suicidal tendencies, irregular lifestyle, indifference or opposition to social value judgments and norms and selfishness and hunger of consumption among individuals. These negative processes may lead to aggression.

Finally, social alienation assumes a complete intermediary role in the relationship between social exclusion and aggression. No study has been observed on this subject. However, it is seen in research on social exclusion that exclusion alone do not cause aggression directly. On the other hand, exclusion (Cüceloğlu, 2000; Leary et al., 2006; Newcomb, et al.,1993) may lead to the emergence of factors such as not belonging, not feeling secure, meeting needs, not sharing, becoming lonely and social alienation, which may cause aggression (Bayındır, 2002; Mercan, 2016). It can be accordingly said that university students who feel socially excluded become alienated from society, consequently becoming aggressive.